

Results. *The analysis of the development of East Slavic historiography of social history of the Grand Duchy of Lithuania in the nineteenth and early twentieth century's makes it possible to divide it into three main periods. The first period (the end of the 30's - 50 years of the XIX century) is characterized by the emergence in the studies of the Lithuanian past a landmark on social history. The second period falls on the 60's - the end of 70-ies of the XIX century. At that time, the formation of historiography of social history of the Grand Duchy of Lithuania as an integral part of the research direction of the history of states took place. The third period (from the 80s of the nineteenth century to the beginning of the 20th century) is characterized by the expansion of the problems of scientific research beyond the strictly the history of states and the emergence of synthesis works on the social history of the Grand Duchy of Lithuania. Though this tendency has begun to appear in the previous stage, now it has clearly outlined and provided a new quality of the development of historiography.*

Originality. *The article attempts to periodize the development of East Slavic historiography of social history of the Grand Duchy of Lithuania in the nineteenth and early twentieth century's is the first in the historical science of the Soviet and post-Soviet period.*

Conclusion. *The historiographical process of the 19th and early 20th centuries in the field of studying the social history of the Grand Duchy of Lithuania by Eastern European historians is thoroughly, though not even, represented by three periods of its development. The peculiarity of the historiography of the social history of the Grand Duchy of Lithuania in the period covered is merely the ascending path of its development.*

Одержано редакцією 26.10.2017
Прийнято до публікації 30.11.2017

УДК 930(477) «18/19»

ЛОМАКО Людмила Іллівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент Донецького національного
університету імені Василя Стуса,
e-mail: tanya17021924@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УЧИТЕЛЬСЬКИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ: ІСТОРИОГРАФІЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Огляд дореволюційної історіографії щодо дослідження процесу становлення і розвитку вчительських інститутів в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ ст. доводить, що авторами зібрано суттєвий фактичний і аналітичний матеріал. У статті аналізуються збірники документів, матеріали педагогічних з'їздів, довідкові видання, загальні дослідження стану тогочасної освіти, нариси з історії окремих вчительських інститутів, статті в періодичних виданнях тощо. Представлений в них матеріал стосується лише окремих аспектів проблеми або висвітлює частково. Її комплексного вивчення в зазначений період не проводилось.

Ключові слова: *вчительські інститути, педагогічна освіта, дореволюційна історіографія, дослідження, автор.*

Постановка проблеми. Кардинальні політичні, соціально-економічні зміни в державі обумовлюють шляхи реформування освіти, а педагогічної насамперед. В контексті сучасних світоглядних пріоритетів професійної підготовки вчителя в Україні педагогічний навчальний заклад є носієм самобутніх традицій, переплетених зі створенням умов для розвитку особистості майбутнього педагога, як високого професіонала, майстра своєї справи. Процес пошуку варіативних моделей і систем підготовки вчителів, загострення суперечностей між соціальним замовленням на компетентних фахівців освітньої галузі та їхньою реальною кваліфікацією актуалізує звернення і творче використання історичного досвіду організації педагогічних навчальних закладів, відомих прогресивними підходами до вдосконалення професійної підготовки вчителя. Особливий інтерес викликає вітчизняний досвід другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Саме у цей час з'являються чисельні концептуальні підходи, рекомендації, експерименти щодо реформування освіти, зароджуються та інтенсивно розвиваються педагогічні заклади різних типів. Чільне місце серед них належить вчительським інститутам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий аналітичний і фактичний матеріал щодо діяльності тогочасних учительських інститутів містять наукові розвідки сучасників процесу, що висвітлюють процес розвитку системи освіти другої половини XIX – початку XX ст. (М. Х. Вессель, А. Л. Меленевський, С. В. Рождественський та ін.), особливості розвитку педагогічної освіти (Д. С. Марголін, Г. К. Старк, О. П. Фльоров та ін.), окремі проблеми професійно-педагогічної підготовки вчителя (Н. М. Губкін, І. І. Карпов, П. О. Клунний, І. С. Клюжев, М. В. Родевич, Ф. Д. Студитський та ін.). Вивчення діяльності учительських інститутів в Україні другої половини XIX – початку XX ст. активізується в радянські та пострадянські часи. Методологічні і теоретичні засади їх функціонування розкрито в працях А. М. Алексюка, В. І. Лугового, О. Г. Мороза, М. Д. Ярмаченка та ін. Певні аспекти розвитку вчительських інститутів у контексті історії професійно-педагогічної підготовки вчителя в Україні періоду XIX – початку XX ст. досліджено А. А. Булдою, Л. П. Вовк, О. В. Глузманом, Н. М. Дем'яненко, І. В. Зайченком, В. К. Майбородою, Н. В. Рудницькою та ін. Спробою розкрити цілісний процес становлення і розвитку учительських інститутів у системі підготовки педагогічних кадрів в Україні другої половини XIX – початку XX ст. є дослідження І. М. Кравченко, а деякі аспекти змісту діяльності цих інститутів – дослідження Л. В. Задорожної, О. М. Лук'яненко.

З огляду на це актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю подолання фрагментарності в історіографії проблеми та її комплексного аналізу. Пріоритетом є менш досліджений період другої половини XIX – початку XX століття, якому і присвячена наша розвідка. **Метою** статті є визначення поглядів дослідників дореволюційної доби щодо стану, змісту, методів, форм діяльності вчительських інститутів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Освітні реформи 60-х років XIX ст. обумовили прогресивні зміни в галузі. Спостерігається оптимізація педагогічної освіти, інтеграція загальнонаукової та педагогічної підготовки, розробляються поглиблені наукові програми з історії педагогіки, дидактики, теорії виховання, окремих методик, відкриваються нові типи навчальних закладів. У 1862 р. виходить проект Статуту учительських інститутів Міністерства народної освіти, а у 1874 р. відкриваються перші інститути – Феодосійський і Глухівський. Це перші середні спеціальні навчальні заклади, що здійснювали цілеспрямовану теоретичну, методичну і практичну підготовку вчительських кадрів для початкової школи підвищеного типу. Зібраний дослідниками тогочасної доби фактичний матеріал, висвітлення їх поглядів щодо особливостей і тенденцій професійної підготовки в учительських інститутах, а саме розроблення авторських навчальних програм, поглиблення методичної і практичної підготовки, необхідність вивчення особистості дитини, інтеграції змісту педагогічних дисциплін безперечно має теоретичне і практичне значення.

Діяльність навчальних закладів регулювалась відповідними документами, статутними правилами, які затверджувалися Міністерством народної освіти. Значний матеріал про заснування і розвиток учительських інститутів зібрано в загальних і профільних фундаментальних виданнях Міністерства народної освіти та Імператорської Академії наук. З 1864 р. почав виходити «Збірник постанов по Міністерству народної освіти» у 17-ти томах, який охопив період 1802-1904 рр. [1], а з 1866 р. – «Збірник розпоряджень по Міністерству народної освіти», започаткований Академією наук [2]. До ювілею Міністерства С. В. Рождественським було складено «Історичний огляд діяльності Міністерства народної освіти (1802-1902)», що містив «біографічні відомості про осіб, які перебували на чолі Міністерства, огляд законодавства і перелік найважливіших розпоряджень відомства народної освіти» [3, 10]. А у 1910 р. цей же автор зібрав і опублікував «Матеріали для історії учбових реформ в Росії у ХУП-ХІХ ст.» [4].

Серед профільних видань, безперечно, заслуговує на увагу «Збірник постанов і розпоряджень по вчительським інститутам, вчительським семінаріям, міським училищам і початковим народним училищам відомства Міністерства народної освіти (1859-1875)» [5]. Міркування піклувальників навчальних округів, ректорів університетів, директорів училищ, семінарій, гімназій, інспекторів, викладачів та авторське трактування нормативно-законодавчої бази щодо розвитку вчительських інститутів представлено в праці Ф. Д. Студитського «Звід зауважень на проект статуту загальноосвітніх навчальних закладів про устрій вчительських інститутів», що вийшла 1863 р. [6]. Зауваження піклувальників та

підкувальних рад усіх навчальних округів на проект «Положення про міські училища та учительські інститути», що друкував «Журнал Міністерства народної освіти» у 1869 р. увійшли до «Збірника думок і зауважень на проект міських училищ і вчительських інститутів» [7]. Систематичний звід законів, розпоряджень, правил, інструкцій «Вчительські товариства, класи, курси та з'їзди» склали 1901 р. Г. А. Фальборк і В. І. Чарнолуський [8].

На розвиток учительських інститутів мали вплив рішення педагогічних з'їздів. Докладні матеріали діяльності з'їздів виходили друком. З'їзд директорів учительських інститутів і учительських семінарій Київського учбового округу відбувся в червні 1910 р. [9]. Перший Всеросійський з'їзд з питань народної освіти було проведено у 1913 р. [10], а в 1916 р. - у Києві [11].

Важливим джерелом для дослідження проблеми є навчальні плани і програми інститутів. Так, «Навчальні плани і програми, що прийняті в Київському вчительському інституті» були опубліковані 1913 р. за редакцією його директора К. М. Щербини [12]. Програми супроводжувались пояснювальною запискою, списками рекомендованої літератури та орієнтовних тем письмових робіт з розподілом за класами. На протязі кількох років за редакцією Н. І. Воротинцева та П. К. Шмулевича виходили загальні довідники для абітурієнтів [13;14], що містили «повне зібрання правил вступу і програм вищих, середніх і нижчих загальноосвітніх, спеціальних і профільних навчальних закладів Росії, чоловічих, жіночих, урядових і приватних» [13, 5]. У 1914 р. Д. С. Марголін уклав профільний довідник «Програми і правила для вступу в учительські інститути, семінарії, школи і на педагогічні курси», де подається і стисла інформація про учительські інститути [15].

Не обійшли своєю увагою причини та історію становлення вчительських інститутів і узагальнюючі дослідження А. Н. Куломзіна, А. Л. Меленєвського, Г. А. Фальборка, В. І. Чарнолуського, що висвітлювали тогочасний стан народної освіти [16; 17; 18; 19]. Вони описували основні напрями, методи і форми організації навчального процесу, діяльність професорсько-викладацького складу, матеріально-технічну базу інститутів.

До ювілею Феодосійського інституту вийшло ґрунтовне дослідження його директора М. І. Ленца «Історико-статистичний нарис десятиріччя Феодосійського вчительського інституту (1874-1884)» [20]. Воно складене не тільки на основі документальних матеріалів, але і особистих вражень. Автор дає характеристику його структурним підрозділам, змісту навчально-виховного процесу, аналізу програм, підручників та навчальних посібників, науковій і педагогічній діяльності викладачів, правам та обов'язкам вихованців. Висвітлювалася і діяльність різноманітних педагогічних курсів, що відкривались при вчительських інститутах. Це в основному інструктивні матеріали [21].

Дослідженню теми суттєво допомагають публікації в періодичних виданнях. «Журнал Міністерства народної освіти» досить широко розгорнув обговорення проектів «Положення про міські училища та учительські інститути» та розміщував коментарі до них. Суттєві зауваження знаходимо в статтях М. Х. Весселя, І. Карпова, П. Мартинова, М. Соловцева, И. Сосфенова, М. В. Родевича та ін. [22; 23; 24; 25]. Як офіційний орган Міністерства, журнал друкував закони, постанови, розпорядження цього відомства. Наведемо деякі, що визначали зміст діяльності вчительських інститутів: «Інструкція про порядок управління вчительським інститутом» (1876 р.) [26], «Правила для випробування осіб, бажаючих отримати право на звання вчителя міського училища» (1874 р.) [27], «Програми предметів навчального курсу міських за положенням 31 травня 1872 р. училищ» (1877 р.) [28]. Публікації І. Губкіна, П. О. Клунного, І. Ключева, І. Максимова в журналі «Російська школа» подають характеристику навчально-виховного процесу в учительських інститутах, піднімають питання їх реформування, поліпшення професійно-педагогічної підготовки вчителя [29; 30; 31; 32]. Особливу увагу слід звернути на «Щорічник Глухівського педагогічного інституту», що видавався з 1912 р. Він висвітлював останні досягнення у галузі педагогіки, методичні розробки, протоколи конференцій, звіти, містив праці як викладачів, так і учнів закладу, а саме реферати, конспекти пробних уроків, дослідів тощо [33].

Висновки. Таким чином, проблема становлення і розвитку вчительських інститутів в українських землях другої половини XIX – початку XX ст. викликала зацікавленість сучасників процесу. Історіографічний доробок дореволюційного періоду досить суттєвий, хоча комплексного вивчення зазначеної теми ще не проводилось, роботи мають різну вагу

і значення. Дослідженню теми допомагають публікації постанов і розпоряджень Міністерства народної освіти, профільні збірники документів, збірники думок і зауважень посадових осіб та науковців щодо вчительських інститутів, матеріали педагогічних з'їздів, довідкові видання, загальні дослідження стану тогочасної освіти, нариси з історії окремих вчительських інститутів, педагогічних курсів при них, статті в періодичних виданнях. Разом з тим поза увагою дослідників залишилося чимало питань, що стосуються як навчально-виховного процесу, так і матеріально-технічного забезпечення вчительських інститутів. Перспективи вивчення проблеми пов'язуємо з розширенням кількості дореволюційних видань, вивченням історіографії радянського та сучасного періодів.

Список використаної літератури

1. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб.: Изд-во М-ва народного просвещения, 1864. – Т. 1: 1802-1825. – 1644 с.
2. Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. – СПб.: Тип. Императорской АН, 1866. – Т. 1: 1802-1834. – 988 с.
3. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения (1802-1902) / С. В. Рождественский. – СПб.: Изд-во М-ва народного просвещения, 1902. – 785 с.
4. Рождественский С. В. Материалы для истории учебных реформ в России в XVII – XIX веках / С. В. Рождественский. – СПб.: Изд-во «Общественная польза», 1910. – 397 с.
5. Сборник постановлений и распоряжений по учительским институтам, учительским семинариям, городским училищам и начальным народным училищам ведомства Министерства Народного Просвещения. 1859–1875. – М.: Университетская типография, 1875. – 490 с.
6. Студитский Ф. Д. Свод замечаний на проект устава общеобразовательных учебных заведений об устройстве учительских институтов / Студитский Ф. Д. – СПб.: Изд-во М-ва народного просвещения, 1863. – 148 с.
7. Сборник мнений и замечаний о проекте городских училищ и учительских институтов. – СПб., 1870. – 742 с.
8. Фальборк Г. А. Учительские общества, классы, курсы и съезды. Систематический свод законов, распоряжений, правил, инструкций / Г. А. Фальборк, В. И. Чарнолуцкий. – СПб., 1901. – 50 с.
9. Съезд директоров учительских институтов и учительских семинарий Киевского учебного округа. 16 – 19 июня 1910 г. – К., 1910. – 240 с.
10. Первый Всероссийский съезд по вопросам народного образования. Работа V секции “Методы преподавания”. – СПб., 1913. – 48 с.
11. Труды Киевского педагогического съезда. 12-19 апр. 1916 г. / Киевск. учеб. округ. – К.: Тип. тов-ва И. Н. Кушнарева, 1916. – 768 с.
12. Учебные планы и программы, принятые в Киевском учительском институте / Под ред. К. М. Щербины. – К., 1913. – 136 с.
13. Полный сборник правил приема и программ высших, средних и низших общеобразовательных, специальных и профессиональных учебных заведений России, мужских, женских, правительственных и частных на 1909 – 1910 уч. г. / Под ред. Н. И. Воротинцева. – СПб., 1910. – 534 с.
14. Шмулевич П. К. Справочная книга для поступающих в высшие учебные заведения / П. К. Шмулевич. – СПб.: Тип. Первой трудовой артели, 1909. – 284 с.
15. Марголин Д. С. Программы и правила для поступления в учительские институты, семинарии, школы и на педагогические курсы / Д. С. Марголин – К.: Изд-во И. И. Самоненко, 1914. – 84 с.
16. Куломзин А. Н. Опытный подсчет современного состояния нашего народного образования / А. Н. Куломзин. – СПб.: Гос. тип., 1912. – 49 с.
17. Высшие начальные училища: Сборник законов, распоряжений, статистических и прочих сведений о городских высших и начальных училищах / Сост. А. Л. Меленевский. – СПб.: Тип. т-ва «Общественная польза», 1914. – 268 с.
18. Фальборк Г. А. Настольная книга по народному образованию / Г. А. Фальборк, В. И. Чарнолуцкий. – СПб.: Тип.-литограф. Б. М. Вольфа, 1904. – 2623 с.
19. Фальборк Г. А. Народное образование в России / Фальборк Г. А., Чарнолуцкий В. И. – СПб.: Изд-во О. Н. Поповой, 1900. – 263 с.
20. Ленц Н. И. Историко-статистический очерк десятилетия Феодосийского учительского института. 1874–1884 / Ленц Н. И. – Феодосия: Тип. Н. Д. Лаго, 1888. – 526 с.
21. Правила о дополнительных при учительских институтах курсах для учителей уездных училищ // Журнал Министерства народного просвещения. – 1874. – Ч. 175. Октябрь. – С. 111–115.
22. Вессель Н. Х. Начальное народное образование / Н. Х. Вессель // Журнал Министерства народного просвещения. – 1869. – Ч. 146. Декабрь. – С. 190–246.
23. Карпов И. Замечания на проект городских училищ и учительских институтов / И. Карпов // Журнал Министерства народного просвещения. – 1869. – Ч. 146. Декабрь. – С. 135–155.
24. Маргынов П. Замечания на проект городских училищ и учительских институтов / П. Маргынов, Н. Соловцев, И. Сосфенов // Журнал Министерства народного просвещения. – 1869. – Ч. 145. Октябрь. – С. 171–191.
25. Родевич М. В. Несколько слов об учительских институтах / М. В. Родевич // Журнал Министерства народного просвещения. – 1875. – Ч. 182. Декабрь. – С. 17–27.

26. Инструкция о порядке управления учительскими институтами // Журнал Министерства народного просвещения. – 1876. – Август. – С. 183–199.
27. Правила для испытания лиц, желающих получить право на звание учителя городского училища // Журнал Министерства народного просвещения. – 1874. – Июль. – С. 64–66.
28. Программы для испытания лиц, желающих получить право на звание учителя городского училища // Журнал Министерства народного просвещения. – 1874. – Июль. – С. 66–90.
29. Губкин Н. Общеобразовательная и педагогическая подготовка народного учителя / Н. Губкин // Русская школа. – 1906. – № 10. – С. 89–116.
30. Клунный П. О. К вопросу о преобразовании учительских институтов / П. О. Клунный // Русская школа. – 1909. – № 4. – С. 73–80.
31. Ключев И. Реформа учительских институтов / И. Ключев // Русская школа. – 1911. – № 3. – С. 73–109.
32. Максимов И. Образовательный уровень учащихся в городских по Положению 1872 г. училищах / И. Максимов // Русская школа. – 1909. – № 3, т. I. – С. 57–58.
33. Ежегодник Глуховского учительского института. Год первый / Под ред. М. С. Григорьевского. – К. : Тип. т-ва И. Н. Кушнерева, 1912. – 437 с.

References

1. *Collection of Collection of resolutions on the Ministry of Public Education* (1864). St. Petersburg: Publishing house of the Ministry of National Education. Vol. 1: 1802-1825 (in Russ)
2. *Collection of orders for the Ministry of Public Education* (1866). St. Petersburg: Printing house of the Imperial Academy of Sciences. Vol. T. 1: 1802–1834 (in Russ)
3. Rozhdestvenskiy, S. V. (1902). *Historical overview of the activities of the Ministry of Public Education (1802–1902)*. St. Petersburg: Publishing house of the Ministry of National Education (in Russ)
4. Rozhdestvenskiy, S. V. (1910). *Materials for the history of educational reforms in Russia in the XVII – XIX centuries*. St. Petersburg: Publishing house «Benefit Publishers» (in Russ)
5. *Collection of decrees and orders for teachers 'institutes, teachers' seminaries, city schools and elementary public schools of the Ministry of Public Education. 1859–1875* (1875). Moscow: University Printing House (in Russ)
6. Studitsky, F. D. (1863). *A collection of remarks on the draft statute of general education schools on the organization of teachers' institutes*. St. Petersburg: Publishing house of the Ministry of National Education (in Russ)
7. *Collection of opinions and comments on the project of urban schools and teachers' institutes (1870)*. St. Petersburg (in Russ)
8. Falbork, G. A., Charnolusky V. I. (1901). *Teaching societies, classes, courses and conventions. A systematic set of laws, regulations, rules, instructions*. St. Petersburg (in Russ)
9. *Congress of directors of teachers 'institutes and teachers' seminaries of the Kiev academic district. June 16–19, 1910* (1910). Kiev (in Russ)
10. *The First All-Russia Congress on the issues of public education. The work of section V "Methods of teaching" (1913)*. St. Petersburg (in Russ)
11. *Proceedings of the Kiev Pedagogical Congress. April 12-19, 1916* (1916). Kiev: Typography of the partnership I. N. Kushnaryov (in Russ)
12. *Curricula and programs adopted at the Kiev Teachers' Institute (1913)*. Edited by K. M. Shcherbiny. Kiev (in Russ)
13. *A complete collection of rules for admission and programs of higher, secondary and lower general educational, special and professional educational institutions in Russia, male, female, government and private for the 1909-1910 academic year (1910)*. Edited by N. I. Vorotintsev. St. Petersburg (in Russ)
14. Shmulevich, P. K. (1909). *Reference book for enrolled in higher education institutions*. St. Petersburg: Typography of the First Labor Artel (in Russ)
15. Margolin, D. S. (1914). *Programs and rules for admission to teachers' institutes, seminaries, schools and pedagogical courses*. Kiev: Publishing house I. I. Samonenko (in Russ)
16. Kulomzin, A. N. (1912). *Experimental calculation of the current state of our education*. St. Petersburg: State Printing House (in Russ)
17. *Higher primary schools: Collection of laws, regulations, statistical and other information about urban higher and primary schools (1914)*. Compiled by A. L. Melenevsky. St. Petersburg: Typography of the Public Benefit Partnership (in Russ)
18. Falbork, G. A., Czarnoluski, V. I. (1904). *Handbook on public education*. St. Petersburg: Typography-lithography of B. M. Wolf (in Russ)
19. Falbork, G. A., Charnolusky, V. I. (1900). *Public education in Russia*. St. Petersburg: Publishing house O. N. Popova (in Russ)
20. Lenz, N. I. (1888). *Historical and statistical essay of the Decade of the Theodosia Teachers' Institute. 1874-1884*. Feodosiya: Printing house N. D. Lago (in Russ)
21. Rules on additional courses for teachers' institutes for teachers of district schools (1874). *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Public Education)*, 175, 111-115 (in Russ)
22. Wessel, N. H. (1869). Initial public education. *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Public Education)*, 146, 190-246 (in Russ)
23. Karpov, I. (1869). Comments on the project of urban schools and teachers' institutes. *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Public Education)*, 146, 135-155 (in Russ)

24. Martynov, P., Solovtsev, N., Sosfenov, I. (1869). Comments on the project of urban schools and teachers' institutes. *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Public Education)*, 145, 171-191 (in Russ)
25. Rodevich, M. V. (1875). A few words about teachers' institutes. *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Public Education)*, 182, 17-27 (in Russ)
26. Instruction on the management of teachers' institutions (1876). *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Education)*, August, 183-199 (in Russ)
27. Rules for the testing of persons wishing to be eligible for the title of teacher of the city school (1874). *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Education)*, July, 64-66 (in Russ)
28. Programs for the testing of persons wishing to be eligible for the title of a teacher of a city school (1874). *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya (Journal of the Ministry of Education)*, July, 66-90 (in Russ)
29. Gubkin, N. (1906). General educational and pedagogical preparation of the national teacher. *Russkaya shkola (Russian School)*, 10, 89-116 (in Russ)
30. Klunny, P. O. (1909). Towards the transformation of teachers' institutions. *Russkaya shkola (Russian school)*, 4, 73-80 (in Russ)
31. Klyuzhev, I. (1911). Reform of teachers' institutes. *Russkaya shkola (Russian School)*, 3, 73-109 (in Russ)
32. Maksimov, I. (1909). The educational level of teachers in urban colleges according to the Regulations of 1872. *Russkaya shkola (Russian School)*, 3, 57-58 (in Russ)
33. *Yearbook of the Glukhov Teacher's Institute. Year One (1912)*. Edited by M.S. Grigorevsky. Kiev: Printing house of the commodity enterprise I. N. Kushnerev (in Russ)

ЛОМАКО Lyudmyla, Candidate of Sciences (Pedagogy), Associate Professor, Vasyl Stus National University of Donetsk (city Vinnytsia),
e-mail: tanya17021924@gmail.com

FORMATION AND DEVELOPMENT OF TEACHER INSTITUTES IN UKRAINE: HISTORIOGRAPHY OF THE SECOND HALF OF THE XIX - EARLY XX CENTURIES.

Abstract. Introduction. *An overview of pre-revolutionary historiography on the study of the formation and development of teacher institutes in Ukraine in the second half of the XIX - early XX centuries proves that the authors gathered substantial factual and analytical material. The article analyzes collections of documents, materials of pedagogical congresses, reference editions, general studies of the state of contemporary education, essays on the history of individual teacher institutes, articles in periodicals, etc. The materials presented in them relate only to certain aspects of the problem or cover partly. Her complex study was not carried out during this period.*

Purpose. *Determination of the views of researchers of the pre-revolutionary age in relation to the state, content, methods, and forms of activity of the Teacher's Institutions of the Naddniprianska Ukraine in the second half of the XIX - early XX centuries.*

Methods. *Historical-retrospective, historical-genetic, systemic-structural, historical and comparative analysis of scientific literature of the XIX - early XX century, which covered the process of formation and development of teachers' institutes in Ukraine.*

Results. *The historiographical analysis of the works of the XIX - early XX centuries, which covered the history of domestic pedagogical education, shows that the problem of the formation and development of teachers' institutions in the Ukrainian lands aroused the interest of the contemporaries of the process. The historiographical work of the pre-revolutionary period is quite substantial, although works have different weight and significance. At the same time, beyond the attention of researchers there are many issues that concern both the educational process and the material and technical support of the teachers' institutes.*

Originality. *A comprehensive analysis of the work of the researchers of the pre-revolutionary age on the history of the foundation and development of teacher institutions in the Ukrainian lands of the XIX - early XX centuries; The main issues that were in the focus of attention of scholars were outlined. Historiographical analysis involves scientific works that have not yet been the object of a special study.*

Conclusion. *An analysis of the pre-revolutionary historiography of this problem proves that the authors of generalizing and regional, collective and individual research actively involved in the problem. Scientists are sharpening their attention by rethinking the significance of pedagogical education in contemporary society, exploring and finding effective ways and methods for its reform. The prospects for studying the problem are connected with the expansion of the number of pre-revolutionary publications, the study of historiography of the Soviet and modern periods.*

Key words: *Teacher institutes, teacher education, pre-revolutionary historiography, research, author.*

Одержано редакцією 5.10.2017
Прийнято до публікації 30.11.2017